

Klarspråk som virker og varer

– Uklart og dårlig språk er en tidstyv i forvaltningen, sier statssekretær Paul Chaffey i Kommunal- og moderniseringsdepartementet (KMD). Skal klarspråk bli en fast del av arbeidet i statsorganene, må det forankres godt, og da er ressurser og vedvarende oppmerksomhet avgjørende.

– Varige endringer krever penger og stillinger. Dette har toppledelsen vår innsett, og vi bruker to årsverk på språkarbeid. Det er svært viktig for mellomlederne å ha støtten fra disse «språkpropellene», sier informasjonssjef Tore Bratt i Statens innkrevingsentral.

Da prosjektet «Klart språk i staten» ble lansert i 2009, var det blitt

kjent at hver femte nordmann hadde vansker med å få tak i budskapet i alminnelige offentlige tekster. Målet med prosjektet var å skape oppmerksomhet og spre kunnskap om klart språk og å påvirke og inspirere statsorganer til å ta tak i språket. Flere enn 60 statsorganer har fått støtte fra prosjektet til å forbedre den skriftlige kommunikasjonen, og nå har de evaluert prosjektet.

Fra prosjekt til drift

Evalueringen viser at statsorganene har gjort en stor klarspråksinnsats i prosjektfasen. Bevisstheten og kunnskapen om klart språk har økt. Mange har gjennomført store eller små klarspråksprosjekter, holdt seminarer, bearbeidet tekster og utviklet materiell og verktøy, som språklige retningslinjer og sjekklister. Og hele 5 300 statsansatte har deltatt på klarspråkskurs. Gode og varige resultater kommer likevel først når klarspråksarbeidet blir en del av den vanlige driften.

Holdning framfor kontroll

Forankring er en viktig suksessfaktor for språkarbeidet. Evalueringen viser at statsorganene først og fremst har drevet forankringsarbeid gjennom kompetanseheving og organisasjonskulturelle tiltak som for eksempel holdningsarbeid. Styring og kontrollmekanismer har ikke vært prioritert like høyt.

85 % av virksomhetene har gjort eller skal gjøre klarspråk til en fast del av kompetansehevingen sin. Nesten halvparten har innført klarspråk som en del av opplæringstilbudet til nyansatte. Mange har også klarspråkskurs som et fast tilbud. Litt over 40 % har opprettet rutiner for kvalitetskontroll av språket og en intern språktjeneste.

Klarspråk kan også forankres i strategier og styringsdokumenter. Tre av fire virksomheter har innarbeidet klarspråksmål i sentrale styringsdokumenter. 40 % har integrert klarspråksmål i overordnede strategidokumenter, og halvparten har gjort det i andre strategidokumenter, som for eksempel kommunikasjonsstrategien.

Den viktige ledelsen

En positiv ledelse er den mest åpenbare nøkkelen til suksess. Topplederne er blitt et enda viktigere forankringspunkt, mens stadig flere

LokFung/iStockphoto

til side 2 →

Vi gratulerer Barne-, likestillings- og inkluderingsdepartementet (BLD) med Klarspråksprisen 2013!

I BLD er klart språk et demokratiprojekt, og klarspråksarbeidet er blitt en naturlig del av organisasjonsutviklinga. Bak de språklige retningslinjene i departementet ligger et imponerende pionerarbeid: BLD har gått nøye igjennom alle tekstsjangrene sine og laget skriveråd for hver enkelt sjanger. Departementet har også brukt utradisjonelle metoder for å skape dialog om juridiske tekster, og andre statsorganer har nå begynt å ta disse metodene i bruk.

I år ble det for første gang også delt ut en temapris for beste standardbrev. Prisen gikk til Statens innkrevingsentral for brevet «Forhåndsvarsel – vi kan ta utlegg for kringkastingsavgift», tidligere kjent som «Foreleggelse av begjæring».

Språkrådet

www.språkrådet.no

- Aktuelt
- Fakta om norsk
- Ordbøker
- Lov og rett
- Råd om språk
- Andre språksider

Nytt i rettskrivinga

- Ordet design er no valfritt inkjekjønn eller hankjønn. På nynorsk vert bøyninga *eit design – designet – design – designa* eller *ein design – designen – designar – designane*. På bokmål vert det *et design – designet – design – designa/designene* eller *en design – designen – designer – designene*.
- Skrivemåten *tjuefjorten* om årstalet 2014 vert no likestilt med *totusenogfjorten*. Før har berre den siste vore tillaten.
- Firesifra klokkeslett kan no skrivast med kolon, ikkje berre med punktum. Hittil har ein kunna skrive kl. 13, kl. 1300 eller kl. 13.00. Heretter kan ein òg skrive kl. 13:00. Nøyaktige klokkeslett kan no skrivast anten som kl. 14.05.02,3 eller kl. 14:05:02,3. Ved tidtaking blir det anten 15.46,6 eller 15:46,6.
- Datoar kan no ha formatet år–månad–dag i teknisk bruk. I allmennspråket og i løpande tekst skal vi framleis bruke rekkjefølgja dag–månad–år.

Dei nye reglane gjeld frå 11. februar 2014. Les meir på nettstaden til Språkrådet.

Oppskrift på terminologiarbeid

Språkrådet har gjennomført eit mønsterpraksisprosjekt for å prøve ut ulike metodar for å samle inn og gjere fagterminologi tilgjengeleg i universitets- og høgskolesektoren. Ei arbeidsgruppe med akademikarar frå universiteta i Bergen og Oslo har samla inn fagterminologi i kjemi og gjort han tilgjengeleg i ein termbase på Internett. Erfaringane frå prosjektet skal tene andre fagmiljø som ønskjer å gjennomføre liknande prosjekt. Du kan lese meir om erfaringar og tilrådingar i ein rapport på nettstaden til Språkrådet.

➔ Klarspråk som virker og varer ... fra side 1

mellomledere blir fanget mellom barken og veden. Bare 16 % av statsorganene har integrert klarspråk i målstyrings- og rapporteringsregimet. Uten rapporteringskrav og eksplisitte klarspråksmål blir det vanskelig for mellomlederne å prioritere klarspråk i det daglige arbeidet.

– KMD jakter nå på faktorene som stjeler tid fra kjernevirksomheten i offentlig sektor. Det er mye tid og penger å spare på klart språk, så det er opplagt at det må prioriteres. Skal vi lykkes, må lederne ta ansvar for klarspråksmålene, sier statssekretær Chaffey.

Ressurser

Statsorganene melder at ressursmangel er det viktigste hinderet for det videre klarspraksarbeidet. Bare halvparten av virksomhetene har øremerket tid og penger. Språkarbeidet konkurrerer med andre pålagte oppgaver.

– Vi må både ha gode metoder og sette av ressurser. Hos oss har vi laget gode rutiner for klarspraksarbeidet og jobber hele tiden for å øke bevisstheten om klarspråk. Denne bevisst-

heten styrer hvilke prioriteringer vi gjør, sier fagdirektør Ragnhild Samuelsberg i Barne-, likestillings- og inkluderingsdepartementet.

Gamle tekster

– Da jeg begynte i Utlendingsdirektoratet, ble jeg overrasket over mengden av arvet tekst. Det er både vanskelig og dyrt å endre maler og deretter få tekstene ut til mottakerne, sier assisterende direktør Birgitte Lange i Utlendingsdirektoratet.

Fremdeles møter publikum store mengder statlige tekster som trenger revidering. Det kan være en forklaring på at generelle befolkningsundersøkelser viser at folk i liten grad synes staten skriver klarere enn før. Når statsorganene tester konkrete tekster, synes nemlig brukerne at de nye tekstene er lettere å forstå.

Framover

Det meste av klarspraksarbeidet til nå har vært gjort i direktoratene og øverst i etatspyramidene. Det er der mange av standardbrevene og

mye av det sentrale informasjonsmaterialet blir utformet.

– Nå må vi få med alle som skriver for innbyggerne. Kommunene er det viktigste kontaktpunktet. De leverer tjenestene som betyr mest for folk flest. Vi vil derfor vurdere hvordan vi best kan bistå kommunene, sier Chaffey.

– Samtidig kan ikke alle sitte og vente på at andre skal gjøre noe. Uansett hva vi gjør i departementer og direktorater, har hver og en av oss ansvar for å gjøre tekster tilgjengelige og forståelige. Det skylder vi dem som betaler lønna vår. Og så blir jo jobben mye morsommere og mer meningsfylt hvis vi forstår det vi leser og skriver.

Torunn Reksten

Du kan lese mer om prosjektet «Klart språk i staten» i Statsspråk nr. 1/2009 og 1/2011, som du finner på www.spraakradet.no.

Statsorganene har dessuten delt mye informasjon på www.klarspraak.no, og der finner du også hele evalueringsrapporten.

Grunnloven i nye språkdrakter?

Synes du språket i Grunnloven er vanskelig tilgjengelig? I 2014 kan Norge få Grunnloven i ny språkdrakt – både på bokmål og nynorsk! Språkrådet har vært med på å utarbeide nye språkversjoner, men det er fortsatt usikkert hva Stortinget bestemmer seg for. 6. mai skal saken behandles i Stortinget. I mellomtiden kan du lese mer på Stortingets nettsted.

Målform på nett

Eit viktig prinsipp i mållova er at nynorsk og bokmål er jamstilte målformer, og at begge skal tolkast og brukast. Det inneber mellom anna at sentrale statsorgan (dei som dekkjer heile landet) ikkje har eit fast «hovudmål». Både bokmål og nynorsk skal altså brukast i publikumsretta tekstar frå sentrale statsorgan. Då er det viktig å hugse på at ingen av målformene skal vere einerådande som redaksjonelt språk på nettsider, og begge skal vere synlege på framsida og i tekstar på alle nivå.

Hva gjør vi med faguttrykk i tekster til publikum?

Faguttrykk kan gjøre tekster fra det offentlige vanskelige å forstå. Betyr det at vi som skriver, må ofre faguttrykkene for å bli forstått? På ingen måte. Vi skal ikke gjøre språket enkelt på bekostning av nyansene og presisjonen, men vi kan gjøre språket *enklere å forstå*, blant annet ved å *forklare* faguttrykk og luke ut *andre* hindringer.

Fagterminologi er et nødvendig verktøy for effektiv kommunikasjon. Faguttrykk er presise, dekkende og konkrete betegnelser. Er vi konkrete, reduserer vi faren for misforståelser. Går vi rundt faguttrykkene, kan resultatet bli svært omstendelig. Men hvordan håndterer vi faguttrykk når vi skriver for andre enn fagfolk? Her er noen råd.

Faguttrykk eller omskriving?

Det er ikke alltid hensiktsmessig å erstatte faguttrykk i en tekst med ord eller uttrykk fra dagligspråket, men i noen tilfeller, som i pakningsvedlegg for legemidler, er omskrivning med allmennord på sin plass. Språket i slike vedlegg varierer fra det strengt faglige til det nærmest muntlige. Noen eksempler:

Pakningsvedlegg for Paracet

Faguttrykk	Allmennspråklig uttrykk 1	Allmennspråklig uttrykk 2
Indikasjoner	Bruksområde	Hva Paracet er, og hva det brukes mot
Kontraindikasjoner	Tilstander hvor legemiddelet ikke skal brukes	Når skal du ikke bruke Paracet?

Ordet *indikasjon* er noe annet i allmennspråket enn i medisinsk fagspråk. Dermed gir det mening for helsepersonell, men ikke nødvendigvis for brukeren av legemiddelet. I medisinsk sammenheng er *indikasjon* en sammenfatning av de årsakene som gir grunn til en viss behandlingsmetode. Ordet *kontraindikasjon* brukes kun i medisinsk sammenheng. Betydningen er 'forhold som taler imot bruk av en viss behandling el. medisin'. Altså er dette en advarsel, men den er ikke umiddelbart forståelig for brukeren. I noen pakningsvedlegg brukes en kombinasjon av den faglige og den allmennspråklige varianten, dvs. faguttrykket med forklaring i parentes.

Hvordan håndterer vi faguttrykk i løpende tekst?

I overskrifter og enkeltord (som i pakningsvedlegget) går det greit å skrive om eller skifte ut faguttrykk. Men i løpende tekst er ikke omskrivning like godt egnet, for teksten kan lett bli både oppstykket og utflytende. Da kommer vi ikke utenom faguttrykkene. Ord som er nødvendige for presisjonen, hemmer altså forståelsen. Hvordan håndterer vi det? En mulig løsning er å introdusere et faguttrykk og *forklare* det i teksten første gang det brukes. Hvis det er en nettekst, kan vi bruke bokser eller hyperkoblinger. Vi kan også lage en *liste med definisjoner* som settes først i teksten, eller vi kan lage egne *ordlister* som er lett tilgjengelige, f.eks. på nettet.

Gode råd til deg som skal skrive ordforklaringer eller lage ordlister

- Gi definisjoner, ikke bare eksempler på bruk av ordene.
 - Gå ikke over bekken etter vann! Mye er allerede definert i ordbøker og oppslagsverk.
 - Hvis du bruker andre faguttrykk i definisjonen, sørg for at de er forklart et annet sted i ordlista eller i teksten.
 - Lag definisjoner av beslektede faguttrykk når du først er i gang.
 - Test gjerne forklaringene dine på en person som ikke kjenner fagfeltet.
- Språkrådet bistår gjerne med råd og veiledning.

Hvordan lager vi gode ordforklaringer?

Å lage gode ordforklaringer er ikke enkelt. Her er noen feller du bør unngå.

Felle 1: sirkelslutning

Ordet *nappvarslar* ble i en katalog forklart som «den klassiske nappindikatoren». Klokere ble vi ikke før vi fant forklaringen i en annen katalog: «Nappvarslar: bjelle med lyd, varslar fiskeren når fisken biter».

Felle 2: eksempel på bruk i stedet for definisjon

Hvis vi behersker et fagfelt godt, og hvis faguttrykkene er innarbeidet i dagligspråket vårt, kan vi lett komme til å tro at et eksempel på bruk kan fungere som en forklaring, som her:

Tinglysing

Tinglysing av dokumenter skjedde tidligere ved domstolene, men ble gradvis overført og sentralisert til Statens kartverk i perioden 2004–2007. All tinglysing foregår nå ved Statens kartverk.

Her står det ikke noe om hva tinglysing er, bare hvem som gjør jobben. I tillegg inneholder forklaringen historikk som ikke er relevant i en ordliste. Det kunne for eksempel ha stått at tinglysing er offisiell registrering og kunngjøring av et dokument (for å sikre en rettighet).

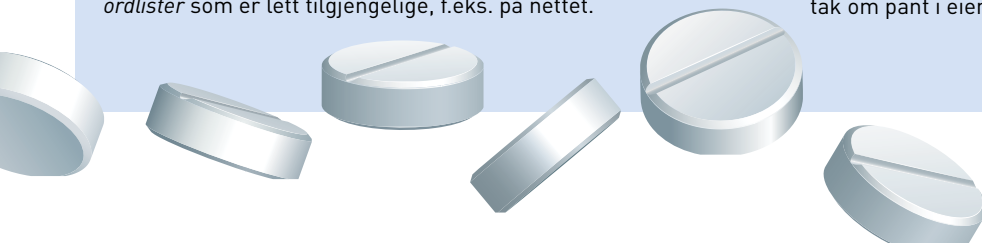
Felle 3: forklaring ved hjelp av andre (ukjente) faguttrykk

Det har lite for seg å forklare et faguttrykk ved hjelp av andre faguttrykk. Eksempel fra en gammel ordliste på nettet:

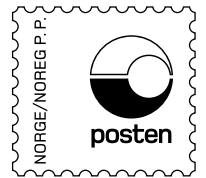
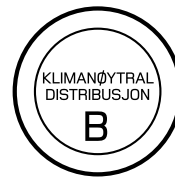
Utlegg

Tvangssikring av et krav på en skyldner som ikke oppfyller sin forpliktelse. Kan også defineres som tvangsforretning hvor saksøkers krav sikres ved at det tas utlegg (en form for pant) i saksøktes eiendeler.

Det kunne heller ha stått at utlegg er en form for pant i eiendelene til en som ikke har oppfylt betalingsforpliktelsene sine, og at et vedtak om pant i eiendeler må være fattet av en offentlig myndighet.

Returadresse:
Språkrådet
Postboks 8107 Dep
0032 OSLO

SPRÅKTIPS

SPRÅKEGGET

Bidrag til denne spalten er verpet av skrivende mennesker i stat og presse. Dette egget ble lagt under OL i Sotsji etter det norske nederlaget på stafetten 15. februar:

Det var trist å se, det var rett og slett bare kjipt. Det er bare å bøye seg i hatten.

Vi må bare ta av oss støvet for denne formuleringen!

Hummer og kanel

Plan og bredder

For ikke lenge siden sa en kjent norsk ordfører til NRK at det var viktig å fange opp ungdom som «er på vei ut på de skrå bredder». Her var det ikke snakk om å bygge gjerde på operataket for å hindre fall. Ordføreren mente nok «ut på skråplanet». «De skrå bredder» er nemlig en metafor for scenen. «Gå til de skrå bredder» betyr 'å gå til teatret, starte en skuespillerkarriere'.

Skråplan betyr moralsk forfall, forbryterbane. Kommer man ut på skråplanet, kommer man altså virkelig skjevt ut.

FOR BOKFINKER

Overbevis eller overtale?

Overbevis og *overtale* er to verb som ofte blandes sammen.

Å *overbevis* er å få noen til å innse noe, bringe til klarhet. Jf. *overbevisning*, som betyr 'fast, sikker mening'.

Å *overtale* er å få noen til å gjøre det en vil ved hjelp av argumenter, løfter e.l.

Sammenlign:

*Han overbeviste meg om at møtet var viktig.
Han overtalte meg til å gå på møtet.*

Pass på preposisjonen: Det heter *overbevis* om (noe) og *overtale til* (å gjøre) noe.

*Terje har overbevist Leif om at spinat er sunt,
men klarer ikke å overtale ham til spise det.*

Ordklekking

Kva kallar vi utdaterte nettsider eller kjensla av å sjå slike *nett-evjer*? Ein seniorinspektør i Arbeidstilsynet har termen klar: *støvsida*. Slike sider er uynskte i arbeidslivet, for dei får folk til å kjenna seg *nedstøva* sjølv. I Statens legemiddelverk veit dei òg korleis det *verkar* på psyken å sjå slike sider: Det *verkjer*. Dei kallar det *nettnaging*. *Nettgløymer* kan vera alt frå rotne lenkjer til dei i Finansdepartementet kallar *attgløymetekst*. Til plantemetaforen *lenkjerøte* høver elles *visen tekst/nettsida*. Det framlegget kjem naturleg nok frå Bioforsk.

Over til ei anna form for menneskeleg svikt: Kva kallar vi den uvanen at ein aldri lit på at ein har lært ein regel (t.d. ein skrivemåte) utanboks, men slår opp gong på gong for å få stadfest noko ein eigentleg veit? Skriv til stat@sprakradet.no. Skriv «Ordklekking» i emnefeltet.

FOR MÅLTROSTAR

Valfritt hankjønn eller hokjønn

Ein del substantiv er valfritt hankjønn eller hokjønn i nynorsk. Det eine er like godt som det andre, men ein må hugsa å gjennomføra kvart ord som hankjønn eller hokjønn i same tekst. Det heiter altså anten

ein tekst – teksten – tekstar – tekstane
eller *ei tekst – teksta – tekster – tekstene*

Her følgjer nokre fleire av mykje brukte substantiv med valfritt hankjønn eller hokjønn: *art, bane, dialekt, drosje, farge, kai, kantine, kasse, klasse, kulde, lampe, last, maskin, nytte, olje, pakke, plante, potet, prøve, sikt (òg utsikt), takt, tale (òg avtale, samtale)*.

Lov er òg valfritt: *ei lov – lova – lover – lovene* eller *ein lov – loven – lovar – lovane*. Her er hokjønn klart mest dominerande i faktisk bruk.

DIKTET

TIL DEG, MIN SKJÆRE

Det måtte være
ekte kjærlighet.
Hun elsket en som
uttalte det «skjærlighet».

Dag Evjenth

STATSSPRÅK

Bladet for godt språk i staten

Telefon til Språkrådet og Statsspråk:
22 54 19 50

Redaktør:
Torunn Reksten, stat@sprakradet.no

Abonnement og adresseendring:
bestilling@sprakradet.no

Utforming: Beate Syversen, beate@b-7.no

Trykk: Zoom Grafisk

Opplag: 17 500
Redaksjonen avslutta: 25.02.2014

ISSN 0805-164X